

HISTORIA PRZEMYSŁOWEGO INSTYTUTU MASZYN ROLNICZYCH W ŚWIETLE ZACHOWANYCH DOKUMENTÓW

Streszczenie

W 1946 r. z zalecenia ówczesnego Ministra Przemysłu zostało powołane Centralne Biuro Konstrukcyjne Maszyn Rolniczych (CBKMR), co stanowiło załączek działającego do dzisiaj Instytutu. W Instytucie zachowały się także akty prawne przekształcające to biuro w roku 1954 w Instytut Maszyn Rolniczych (IMR) oraz w roku 1960 w Przemysłowy Instytut Maszyn Rolniczych (PIMR). Instytut zachowuje również pamięć o pracownikach, którzy już odeszli, szczególnie o swoim założycielu inż. Stanisławie Żalińskim oraz o kolejnych osobach sprawujących funkcję dyrektora: dr. inż. Janie Czarneckim, prof. dr. inż. Kazimierzu Mielcu. Podtrzymuje także kontakt z byłym dyrektorem, mgr. inż. Zygmuntem Millerem, oraz wieloma emerytowanymi pracownikami. W okresie siedemdziesięciu lat swego istnienia działalność Przemysłowego Instytutu Maszyn Rolniczych na stałe wpisała się w historię polskiej techniki rolniczej, a jej wpływ na rozwój wiedzy teoretycznej i empirycznej z tego zakresu i na rozwój przemysłu maszyn rolniczych jest z pewnością znaczący. Dzisiaj działalność Instytutu stanowi badawcze zaplecze głównie dla sektora małych i średnich przedsiębiorstw i pomaga im skutecznie konkurować na rynku krajowym i eksportowym.

Słowa kluczowe: mechanizacja rolnictwa, instytut, PIMR, historia, dokumenty, Poznań, Polska

Na podstawie zachowanych dokumentów można dokładnie odtworzyć historię powołania Przemysłowego Instytutu Maszyn Rolniczych w Poznaniu. Z zapisków inż. Stanisława Żalińskiego (rys. 1) dowiadujemy się, że na podstawie zalecenia Ministerstwa Przemysłu, z inspiracji Wydziału Przemysłu Maszyn Rolniczych Centralnego Zarządu Przemysłu Metalowego w Warszawie przy ul. Wilczej 69 oraz Centrali Zbytu Maszyn Rolniczych w Łodzi, dnia 1 stycznia 1946 r. instytucje te powierzyły inż. Stanisławowi Żalińskiemu, wykładowcy Wydziału Rolnego Uniwersytetu Poznańskiego oraz Wydziału Mechanicznego Szkoły Inżynierskiej, przedwojennemu kierownikowi Biura Konstrukcyjnego w fabryce „Unia” w Grudziądzu, misję utworzenia Centralnego Biura Konstrukcyjnego Maszyn Rolniczych (CBKMR), które miało za zadanie „opracowywać i ulepszać stronę konstrukcyjną maszyn i narzędzi rolniczych”. Stanisław Żaliński misję przyjął. Praca organizacyjna rozpoczęła się 1 stycznia 1946 roku, nominację natomiast na kierownika biura otrzymał dnia 25 marca 1946 r. pismem Ministerstwa Przemysłu - Centrala Zbytu Maszyn Rolniczych L.dz. 2675/46 [1].

Dnia 1 marca 1946 r. biuro otrzymało przydział na dwa etaty: etat techniczny (kierownik inż. Stanisław Żaliński) i etat sekretarki (Zofia Młokosiewicz). Biuro zlokalizowano w dwóch pokojach o łącznej powierzchni 45 m², wydzierżawionych od fabryki H. Cegielski w Poznaniu przy ul. Daszyńskiego 136 (obecnie ul. 28 Czerwca 1956 r.). Dnia 5 grudnia tego roku biuro przeniesiono do budynku przy ul. Roosevelta 11, remontowanego przez Bydgoskie Zjednoczenie Przemysłu Maszyn Rolniczych, w którym zajęło na I piętrze cztery pomieszczenia o łącznej powierzchni 120 m². W tym okresie kadra CBKMR składała się z czterech osób - kierownik, dwa etaty techniczne (Tomasz Banaś, Alojzy Augustyniak) i sekretarka.

W 1947 r. Biuro przeniesiono na drugie piętro tej samej kamienicy, gdzie zajęło 10 pokoi o łącznej powierzchni ok. 120 m², ale liczba pracowników rosła wolno i pod koniec drugiego roku istnienia w CBKMR zatrudniano tylko 11 osób, w tym dwóch inżynierów. Nowymi pracownikami zostali m.in. Zygmunt Frąckowiak (1.03.1947), Edward Fitzman (1.05.1947) oraz inż. Bolesław Kuraszkiewicz (1.12.1947). Powolny wzrost kadr wynikał z braku możliwości pozyskania wykwalifikowanych konstruktorów oraz małych środków finansowych na rozwój Biura.

Rys. 1. Inż. Stanisław Żaliński, kierownik Centralnego Biura Konstrukcyjnego Maszyn Rolniczych (1946-1949) oraz dyrektor Centralnego Biura Konstrukcyjnego Nr 3 (1949-1953)

Fig. 1. Eng. Stanisław Żaliński, manager of the Central Structural Office of Agricultural Machines (1946-1949) and managing director of the Central Structural Office No 3 (1949-1953)

Rys. 2. Siedziba CBKMR w budynku mieszkalnym przy ulicy Roosevelta 11 w Poznaniu (stan z 1953 r.)

Fig. 2. Head office of CBKMR in a dwelling house in Poznań at 11 Roosevelt Street (situation in 1953)

W marcu 1948 r. Szkoła Inżynierska w Poznaniu wypromowała pierwszych powojennych absolwentów. Spośród nich trzy osoby obroniły prace dyplomowe w specjalności konstrukcja maszyn rolniczych, prowadzone przez inż. Stanisława Żalińskiego, i wzmocniły kadrę CBKMR. Byli to: Hipolit Szubert (1.05.1948), Władysław Wawdysz (1.10.1948) i Stanisław Sedlaczek (1.12.1948).

Od sierpnia 1948 r. finansowanie działalności Biura i nadzór nad gospodarką kadrową przejęła fabryka „Unia” w Grudziądzu, a nadzór merytoryczny Zjednoczenie w Łodzi.

Rok zakończono obsadą 18 pracowników, w tym sześciu inżynierów. Nowi pracownicy to m.in. Ryszard Lewicki (15.03.1948) oraz Sylwester Tomaszewski (1.09.1948).

W roku 1949 liczba pracowników wynosiła 22 osoby, w tym: 17 etatów technicznych, 4 etaty administracyjne i 1 etat fizyczny. Do pracy przyjęto m.in.: Janusza Hajnowskiego i Henryka Jędrasiewicza (1.02.1949), Agnieszkę Szymkowiak (8.02.1949) oraz Stefana Anulewicza (1.06.1949). W grudniu tego roku na stanowisko zastępcy kierownika Biura ds. administracyjno-finansowych został skierowany przez Zjednoczenie w Łodzi Bronisław Kostęcki - absolwent Wyższej Szkoły Handlowej w Poznaniu. Był to pierwszy formalny zastępca kierownika CBKMR, w którym na końcu roku pracowało już 25 osób.

Zarządzeniem Ministra Przemysłu Ciężkiego z dnia 31 grudnia 1949 r. (Monitor Polski Nr A-26/50 poz. 300) CBKMR zostało przemianowane na Centralne Biuro Konstrukcyjne Nr 3 - Przedsiębiorstwo Państwowe Wyodrębnione, podległe Zjednoczeniu w Łodzi [2]. Dotychczasowy kierownik Biura - inż. Stanisław Żaliński - został mianowany dyrektorem CBK-3.

W roku 1950 wprowadzono pełny rozrachunek gospodarczy i roczne plany pracy zatwierdzane przez Zjednoczenie oraz akordowo-premiowy system wynagradzania pracowników. Odtąd Biuro prowadziło samodzielną gospodarkę finansową na zasadzie sprzedaży wyników swojej pracy. Do 1950 r. Biuro posiadało tylko Dział Konstrukcyjny. Rosnące potrzeby przemysłu oraz konieczność podwyższania jakości opracowań wymagały utworzenia nowych komórek organizacyjnych. W tym celu w roku 1950 zorganizowano: Dział Normalizacji z Sekcją Wydawniczą oraz Dział Pomocniczo-Produkcyjny.

W 1951 r. dokonano kolejnej wewnętrznej reorganizacji CBK-3, w wyniku której powstał nowy Dział Oprzyrządowania.

Dnia 1 lipca 1951 r. dyrektor Zjednoczenia powołał inż. Hipolita Szuberta na stanowisko Głównego Inżyniera CBK-3 i zastępcę dyrektora Żalińskiego.

W marcu 1953 r. oddano do użytku nowo zbudowany gmach Biura przy ul. Starołęckiej 31 (rys. 3). Siedziba Instytutu pozostaje pod tym adresem do dzisiaj. Dwupiętrowy budynek o powierzchni użytkowej 2236 m² znajdował się na terenie Fabryki Sprzętu Rolniczego im. „15 Grudnia” oczekującej na przeniesienie produkcji do organizującej się nieopodal Poznańskiej Fabryki Maszyn Żniwnych i przekazanie CBK-3 całego terenu wraz z zabudowaniami fabrycznymi. Powierzchnia pomieszczeń biurowych znacznie wzrosła, a warunki pracy znacznie się poprawiły.

W czerwcu 1953 r. nastąpiła zmiana na stanowisku dyrektora Biura. Inż. Stanisław Żaliński ukończył 70 lat i podjął pracę na stanowisku konstruktora, a dyrektorem CBK-3 został mgr inż. Zygmunt Miller, pracownik naukowy Politechniki Wrocławskiej - specjalista z zakresu konstrukcji maszyn rolniczych.

Istotny wpływ na tematykę i plany prac Biura wywierała Komisja Oceny Maszyn Rolniczych i Traktorów (KOMRiT), działająca od 1953 r. przy Ministerstwie Rolnictwa. Podstawowym zadaniem tej Komisji było opiniowanie propozycji przemysłu maszyn rolniczych w obszarze: ciągników, maszyn współpracujących z ciągnikami oraz maszyn o masie powyżej 1500 kg napędzanych silnikami, także elektrycznymi. Komisja oceniała wyniki prac projektowo-badawczych obejmujących: założenia, dokumentację konstrukcyjną i wyniki badań prototypów maszyn i ciągników.

Rys. 3. Siedziba Instytutu Maszyn Rolniczych we własnym budynku przy ul. Starołęckiej 31 w Poznaniu (stan z 1953 r.)

Fig. 3. Head office of Institute of Agricultural Engineering in own building at 31 Starołęcka Street in Poznań (situation in 1953 r.)

Uchwałą Rady Ministrów Nr 603/54 z dnia 28 sierpnia 1954 r. na bazie Centralnego Biura Konstrukcyjnego Nr 3 utworzono Instytut Maszyn Rolniczych w Poznaniu [3]. Nadzór nad Instytutem sprawował Minister Przemysłu Maszynowego. Zgodnie z tą uchwałą, zadaniem Instytutu było prowadzenie prac naukowo-badawczych, konstrukcyjnych i technologicznych w dziedzinie budowy maszyn, urządzeń i narzędzi rolniczych. Uchwała umożliwiała tworzenie przy Instytucie gospodarstwa pomocniczego, działającego na zasadach rozrachunku gospodarczego.

Poważną rolę w działalności Instytutu spełnia powołana w 1955 r. Rada Naukowa, jako ciało doradcze dyrekcji. Podkreślić należy jej duży wpływ na wybór problemów i tematów oraz ściśle ich powiązanie z działalnością przemysłu i potrzebami rolnictwa.

Przewodniczącymi Rady Naukowej Instytutu byli:

- w latach 1955-1978: prof. mgr inż. Stanisław Weres, Politechnika Poznańska, a od 1961 r. Akademia Rolnicza w Poznaniu,
- w latach 1979-1999: prof. zw. dr hab. inż. Bolesław Wojciechowicz, doktor h.c. multi, Politechnika Poznańska,
- od 1999 r.: prof. zw. dr inż. Zdzisław Kośmicki, doktor h.c., Politechnika Poznańska oraz PIMR.

W nowo utworzonym Instytucie zorganizowano trzy specjalistyczne zakłady naukowe: Zakład Maszyn Rolniczych, Zakład Narzędzi Rolniczych, Zakład Urządzeń Hodowlanych i Gospodarskich oraz Dział Informacji i Dokumentacji Technicznej.

Dział Informacji i Dokumentacji Technicznej rozpoczął wydawanie trzech własnych wydawnictw ciągłych: „Przeglądu Dokumentacyjnego Ciągników i Maszyn Rolniczych” (miesięcznik), „Informatora Patentowego” (dwumiesięcznik) oraz „Biuletynu Informacyjnego Instytutu Maszyn Rolniczych” (kwartalnik), które później rozwijały się i ulegały przekształceniom.

Zgodnie z zarządzeniem Ministerstwa Przemysłu Maszynowego z dnia 15 stycznia 1955 r. przy Instytucie utworzono Zakład Konstrukcyjno-Technologiczny (ZKT), który kontynuował i rozwijał zakres prac realizowany przez CBK-3 (działy konstrukcji, oprzyrządowania, normalizacji i budowy prototypów) - na zlecenie Instytutu lub fabryk wykonywał dokumentację konstrukcyjną maszyn rolniczych i oprzyrządowania do produkcji tych maszyn, prowadził prace normalizacyjne i unifikacyjne, opracowywał i wydawał instrukcje obsługi oraz budował prototypy maszyn rolniczych, a od 1958 r. wytwarzał także aparaturę pomiarowo-badawczą.

W roku 1956 zwiększono liczbę specjalistycznych zakładów naukowych do siedmiu. Były to: Zakład Maszyn do Uprawy Roli, Maszyn do Siewu i Sadzenia, Maszyn do Ochrony Roślin, Maszyn Żniwnych i Młócań, Maszyn do Czyszczenia i Suszenia, Maszyn do Zbioru Roślin Niekłosowych oraz Maszyn Hodowlanych i Gospodarskich. Jednocześnie powołano dwa

zakłady problemów ogólnych: Zakład Przyrządów Pomiarowo-Badawczych oraz Zakład Technologii i Materiałów.

Od stycznia 1956 r. Instytut został formalnym właścicielem całego terenu po byłej Fabryce Sprzętu Rolniczego im. „15 Grudnia” przy ul. Starołęckiej 31. Na obszarze ok. 5,6 ha, oprócz wcześniej przejętego nowego gmachu, znajdowały się: jedno-piętrowy biurowiec o powierzchni 1476 m² i hala Wydziału Budowy Prototypów o powierzchni 4746 m². Pomieszczenia te przeznaczono dla Zakładu Konstrukcyjno-Prototypowego. W początkowym okresie ok. 20% powierzchni hali i szereg pomieszczeń w biurowcu zajmował Instytut Obróbki Plastycznej.

Na początku stycznia 1958 r. dyrektor IMR, mgr inż. Zygmunt Miller, został powołany na stanowisko dyrektora Poznańskiej Fabryki Maszyn Żniwnych. Do 30 kwietnia 1959 r. Instytutem kierował Zastępca Dyrektora ds. Naukowych, inż. Hipolit Szubert. W 1959 r. dyrektorem IMR został dr inż. Jan Czarnecki, pracownik naukowy Politechniki Poznańskiej.

W 1960 r. Instytut zmienił nazwę. Zgodnie z Zarządzeniem 48/60 Ministerstwa Przemysłu Ciężkiego, od 22 marca 1960 r. Instytut Maszyn Rolniczych został przemianowany na Przemysłowy Instytut Maszyn Rolniczych [4]. Nadany wówczas statut znacząco podporządkowywał PIMR Zjednoczeniu Przemysłu Maszyn Rolniczych.

W 1961 r. nastąpiła zmiana na stanowisku dyrektora Instytutu. Dr inż. Jan Czarnecki wrócił do pracy naukowo-dydaktycznej w Politechnice Poznańskiej, a dyrektorem PIMR, od początku roku, został mgr inż. Hipolit Szubert.

W miarę rozwoju przemysłu coraz większego znaczenia nabrały sprawy związane z informacją naukowo-techniczną i ekonomiczną oraz normalizacyjną i unifikacyjną. W związku z tym stale rozbudowywano i rozszerzano zakresy działania odpowiednich działów Instytutu, których znaczenie i poziom działalności umożliwił w 1961 r. powierzenie im roli Branżowych Ośrodków: Normalizacji oraz Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej. Ten ostatni Ośrodek, kierowany przez dr. inż. Adama Górskiego, jako jeden z pierwszych w Polsce, zorganizował działalność w zakresie dokumentacji patentowej, orzecznictwa patentowego i ochrony praw własności przemysłowej.

W maju 1961 r. powstała Pracownia Wzornictwa Przemysłowego. Celem jej działania było podnoszenie estetyki w konstrukcji ciągników i maszyn rolniczych przy ścisłej współpracy z konstruktorami, technologami i specjalistami z zakresu zagadnień bhp.

W 1963 r. utworzono Pracownię Badań Ekonomicznych. Zakres jej działalności obejmował opracowywanie: prognoz gospodarczych, analiz techniczno-ekonomicznych, wskaźników ekonomicznych charakteryzujących rozwój branży i poziom techniczny wytwarzanych maszyn, śledzenie kierunków rozwoju przemysłu maszyn i ciągników rolniczych w świecie oraz określenie perspektyw jego rozwoju w kraju.

W 1965 r. powołano Zakład Badań Maszyn Rolniczych, w którym badano maszyny głównie pod kątem ich niezawodności i trwałości, opracowywano metodyki i programy badań. Instytut działał wówczas na podstawie statutu zatwierdzonego przez Ministra Przemysłu Ciężkiego, Zarządzeniem Nr 262, z dnia 9 listopada 1965 r. [5].

Na podstawie Zarządzenia Nr 299 Ministra Przemysłu Ciężkiego z dnia 6 grudnia 1965 r., powołano Zakład Doświadczalny Konstrukcyjno-Prototypowy, na bazie dotychczasowego Zakładu Konstrukcyjno-Technologicznego, działający w PIMR samodzielnie, na pełnym wewnętrznym rozrachunku [6].

Z początkiem roku 1969 nastąpiła zmiana dyrektora Instytutu. Na stanowisko to powołano doc. dr. inż. Kazimierza Mielca, kierownika Zakładu Maszyn i Urządzeń Rolniczych w Politechnice Poznańskiej, który pełnił tę funkcję do 1992 r.

Zgodnie z Obwieszczeniem Przewodniczącego Komitetu Badań Naukowych z dnia 10 maja 1991 r. (Dz.U. Nr 44 z 1991 r.), Ogłoszono otwarty konkurs na stanowisko dyrektora PIMR [7]. Konkurs wygrał dotychczasowy dyrektor Instytutu, prof. dr inż. Kazimierz Mielec, i został powołany na to stanowisko przez Ministra Przemysłu i Handlu w lutym 1992 r. Prof. K. Mielec kierował Instytutem także przez kolejną kadencję, po wygraniu konkursu w 1997 r.

Z początkiem roku 2003 nastąpiła zmiana na stanowisku dyrektora Instytutu. Prof. dr inż. Kazimierz Mielec przeszedł na emeryturę, a nowym dyrektorem PIMR został dr inż. Tadeusz Pawłowski, którego w wyniku wygranego konkursu powołał Minister Gospodarki i Pracy. Obecnie, po wygraniu kolejnego konkursu, dr hab. inż. Tadeusz Pawłowski, prof. nadzw., pełni tę funkcję nadal.

Bibliografia

- [1] Pismo Ministerstwa Przemysłu - Centrala Zbytu Maszyn Rolniczych z dnia 25 marca 1946 r. L.dz. 2675/46. Nominacja na kierownika biura.
- [2] Zarządzenie Ministra Przemysłu Ciężkiego z dnia 31 grudnia 1949 r. (Monitor Polski Nr A-26/50 poz. 300). Przemianowanie CBKMR na Centralne Biuro Konstrukcyjne Nr 3 - Przedsiębiorstwo Państwowe Wyodrębnione.
- [3] Uchwała Rady Ministrów Nr 603/54 z dn. 28 sierpnia 1954 r. Przemianowanie Centralnego Biura Konstrukcyjnego Nr 3 na Instytut Maszyn Rolniczych.
- [4] Zarządzenie Ministerstwa Przemysłu Ciężkiego nr 48/60. Przemianowanie od 22 marca 1960 r. Instytutu Maszyn Rolniczych na Przemysłowy Instytut Maszyn Rolniczych.
- [5] Zarządzenie Nr 262 Ministra Przemysłu Ciężkiego z dnia 9 listopada 1965 r. Zatwierdzenie statutu PIMR.
- [6] Zarządzenie Nr 299 Ministra Przemysłu Ciężkiego z dnia 6 grudnia 1965 r. Powołanie ZDKP.
- [7] Obwieszczenie Przewodniczącego Komitetu Badań Naukowych z dnia 10 maja 1991 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy z dnia 25 lipca 1985 r. o jednostkach badawczo-rozwojowych (Dz.U. Nr 44 poz. 194 art. 21 z 1991 r.). Otwarty konkurs na stanowiska dyrektora.

HISTORY OF THE INDUSTRIAL INSTITUTE OF AGRICULTURAL ENGINEERING IN THE LIGHT OF SAVED DOCUMENTS

Summary

Appointing for existing in 1946 of Central Structural Office of Agricultural Machines (CBKMR) saved its documentation. Legal documents converting this office in 1954 into the Institute of Agricultural Engineering (IMR) and then in 1960 into the Industrial Institute of Agricultural Engineering (PIMR) are also preserved at the Institute. The Institute also keeps the memory about employees who already walked away, particularly about its founder Eng. Stanisław Żaliński and about next persons holding the post of prime manager: for Dr. Eng. Jan Czarnecki, Prof. Dr. Eng. Kazimierz Mielec. Also a contact with the former director, M. Eng. Zygmunt Miller, and many retired employees is maintained. In the period of seventy years of its existence, activity of the Industrial Institute of Agricultural Machines permanently became part of a history of the Polish agricultural technique, and its impact on development of the theoretical and empirical knowledge in this area and on the growth of industry of agricultural machines is certainly significant. Today activity of the Institute constitutes the research back mainly for the sector of small and medium enterprises and helps them to effectively compete in both the domestic and export market.

Key words: agricultural engineering, institute, PIMR, history, documents, Poznan, Poland